

Strategier för ett samhälle som inte tystnar – erfarenheter från det civila samhället

Marcin de Kaminski

Strategier för ett samhälle som inte tystnar – erfarenheter från det civila samhället

---

I takt med att frågan om näthat, hot och kränkningar online blivit alltmer aktuell finns det anledning att tänka till kring hur vi bäst kan bevara och stärka det demokratiska samtalet.

Efter att ha varit nätforskare inom akademien och arbetat med internetpolicy på myndighetsnivå arbetar jag sedan ett antal år i civilsamhället, främst med frågor rörande skydd och säkerhet för aktivister i väldigt repressiva miljöer. Något som många gånger slagit mig är att vi i Sverige, med innovationsidentiteten högt hållen, ofta tror oss veta bäst hur internetmiljöer fungerar och inte minst hur avarter kan hanteras. Samtidigt har vår relativt skyddade verkstad gjort att vi inte tvingats söka konstruktiva lösningar tillräckligt ofta.

Att Sverige har mycket att lära av erfarenheter från civilsamhället i andra länder blev tydligt när vi på Civil Rights Defenders under slutet av 2018 fick allt fler förfrågningar om stöd och hjälp från svenska aktivister som upplevde att näthatet ökat i intensitet och framför allt spridits från "nätvärld" till "köttvärld", det vill säga börjat påverka deras vardag på ett sätt som var svårt att särskilja från det digitala. Snabbt såg vi, i det team med skydds- och säkerhetsexperter jag leder, att de erfarenheter vi dragit från vårt arbete i många av världens mest ofria länder kunde användas för att stärka de aktörer som nu sökt vår hjälp.

För att bättre isolera gemensamma utmaningar, och också lösningar, gjorde vi i början av 2019 en undersökande studie och publicerade därefter den rapport – ”När samhället tystnar” – som nu ligger till grund för vårt arbete med skydd och säkerhet i Sverige, framför allt för vad vi valt att kalla oberoende opinionsbildare.

Arbetet är tudelat. Eftersom det stora flertalet av de personer vi varit kontakt med uttryckt att de upplever att rättsväsendet inte tar deras situation på allvar måste vårt arbete med att stärka och skydda minoriteters rättigheter och att samarbeta nära med andra rättighetsbaserade aktörer inom civilsamhället fortsätta. Men just på grund av samma oroande tendens finns det också all anledning att diskutera åtgärder som enskilda aktivister och mindre, inte alltid formellt organiserade, aktörer kan ta till för att minska de risker som de upplever. Flera sådana strategier återfann vi i vårt internationella arbete, och nu fanns det anledning att försöka översätta dem till en svensk kontext.

Digitala fotspår

Jag har under många år föreläst och utbildat kring digitala fotspår, det vill säga de spår vi lämnar efter oss – ofta omedvetet – när vi agerar på internet och i sociala medier. Många gånger har min publik varit oförstående till varför detta är viktigt, i ett samhälle där den med rent mjöl i påsen inte har något att frukta. Samtidigt har vi upprepade gånger de senaste åren fått erfara hur det vi lämnar efter oss på olika slags plattformar riskerar att slå tillbaka. Public service har rapporterat om hur dating-appar läcker personlig data om oss och flera hatdrev har sitt ursprung i sådant som skrivits i högst personliga konversationer – om än publikt på internet. Jag har själv fått nysta i flera stalkningrelaterade episoder där det är helt uppenbart att förövre använt

sig av vad som i underrättelsesammanhang brukar kallas *open source intelligence*. Det vill säga sådan information som är offentlig, tillgänglig, och inte sällan publicerad av den som själv är utsatt. Att förstå hur sådan information kan användas är en nyckel till ökad säkerhet.

Eftersom många plattformar utan förvarning ändrar användargränsnittet rörande sina integritetsrelaterade inställningar är det av största vikt att som aktiv och medveten användare med jämna mellanrum se över vad plattformen egentligen visar. Det är viktigt att själv ha kontroll över vilka appar och plattformar som har tillgång till positioneringsdata, så att inte till synes beskedliga och harmlösa inlägg automatiskt blir taggade med position. Det är också hjälpsamt att veta hur plattformar delar data, så att en incheckning i en app inte utan ens vetskap genererar ett inlägg på en annan app eller i ett flöde på en plattform

**Det är helt enkelt inte relevant eller livsavgörande
att alltid vara aktuell, närvarande i nuet eller "här".**

---

där tonen är hetsigare. Vidare bör en försöka stå emot den instinktiva viljan att besvara många appars inledande frågor om vad en gör, med vem, var och gärna illustrera detta med en bild eller video. Det är helt enkelt inte relevant eller livsavgörande att alltid vara aktuell, närvarande i nuet eller "här". Vill en ta ställning och publicera personliga saker kan det ofta gå minst lika bra att vänta tills en är hemma, kanske till och med dagen efter, och utan att tagga personer som varit på samma ställe. På så sätt minskas den direkta utsattheten, samtidigt som andra personer

utifrån en tänkbar associationsrisk inte heller drabbas av kopplingen till känsliga frågor eller personer.

Trollrobusthet

I en tid där trollandet blivit ett populariserat begrepp och där dreven viner allt oftare finns all anledning att öka sin personliga robusthet mot just detta. Troll och trollande likställs i den allmänna debatten ofta med hat, men det är viktigt att utifrån en historisk tillbakablick förstå att troll-beteendet egentligen inte förändrats särdeles mycket genom åren. Trollande har per se inte hatiskt uppsåt, utan syftar snarare till att locka till debatt och tidsspillan genom engagemang och triggande inlägg. Att låta sig själv svälja betet är att gå trollden till mötes, och finns det dessutom ett organiserat hatdrev i bakgrunden kan det vara ödesdigert att naivt mata ett sådant beteende. Internets egenheter gör att upplevelsen av trollandet ofta är överdriven. Inte sällan talas det om hur asymmetrisk den digitala diskussionen är, eftersom det är svårt och ofta omöjligt att förstå om en åsikt förs fram av ett stort antal engagerade samhällsmedborgare eller av ett troll med ett nätverk av programmerade chatbotar. Att inte falla för lockelsen att kämpa och käfta emot blir allt viktigare i en kontext av onlineplattformar och digitala flöden.

Att internalisera en inre robusthet mot trollande är därför otroligt viktigt i dagens samtalsklimat. Genom att ständigt påminna sig själv om att inte tvångsmässigt besvara alla inlägg som riktas till en, inte kommentera allt som skrivs om en och inte heller bemöta allt som insinueras om en kan man se till att trollandet inte får det bränsle det lever av – svaren och upprördheten. Det är verkligen karaktärsdanande att kämpa med att undvika gottgörande och förklarande kommentarer eller offensiva mothugg, men det ger resultat. Om troll och provokationer inte bemöts får

de inte fäste, utan bleknar snabbt bort i de snabbt föränderliga flödena. Ofta är trots allt den bästa kommentaren ingen kommentar, inte minst för att trolldreven snabbt blir mer synliga när de inte av misstag kan förväxlas med civiliserade konversationer.

Lågaffektiv digitalisering

Dagens sociala medier med dess engagemangsorienterade algoritmer är svåra att hantera. Som personlig anekdot kan jag erkänna att det tog även mig lång tid att förstå logiken bakom interaktionsstyrda flöden av inlägg och kommentarer. Jag hade länge en uttalad personlig strategi att inte låta hot och hat stå obemött i mina flöden. Så snart jag noterade att någon av mina kontakter antingen själv postat något aggressivt riktat mot en person, eller för den delen en rasistisk drapa av något slag, försökte jag snabbt vara där för att klargöra att den typen av inlägg inte var önskvärda. Min tanke var att jag inte alltid nödvändigtvis svarade på inlägget, utan snarare argumenterade mot frågan i sak för att andra läsare skulle se att det fanns en motkraft mot det jag uppfattade som kränkande. Det dröjde inte länge innan de sociala plattformarnas logik med all tydlighet visade att det inte var en framgångsrik approach – när jag interagerade med hatiska inlägg uppfattade algoritmerna detta som att jag gett dem uppmärksamhet och gav dem uppenbarligen ökad synlighet i flöden hos personer som följde mig. Det vill säga precis motsatsen mot det jag hoppats på.

Istället krävs en mental omställning för att förklara för en själv att det inte är fruktbart att diskutera alla brännande frågor i de mest aktiva flödena. Att bemöta det som gör en upprörd med arga och hätska, läs: engagerade, inlägg är inte till hjälp för ett bättre tonläge på internet. Istället är det många gånger mer effektivt att anamma en lågaffektiv inställning till nätbaserade

diskussioner och släppa tanken på att få sista ordet i intensiva diskussioner. Även om vissa diskussioner argumentativt kan "vinnas", är det inte till gagn för någon att långa trådar med hat, hot och trakasserier sprids för vinden. Lågaffektiviteten i kombination med egna förtydligande inlägg som formulerar tydliga ställningstaganden i de flöden som en själv kontrollerar är vad som har störst positiv effekt på det resonliga samtalet.

Mänskliga proxys

En stor utmaning är att många opinionsbildare och digitala aktörer ofta sitter ensamma och hanterar sina egna flöden. För enskilda aktivister är det ofta rimligtvis vardag, ingen kommer hantera dina sociala mediekonton om inte du gör det själv och ingen kommer därför veta exakt vad du läser och vad du inte längre kan göra osett. I debatten har det ofta kommit att reflekteras över det självklara, att digitaliseringens – och inte minst mobilens – intåg i våra liv också gör att såväl positiva som negativa interaktioner inte slutar komma när kontorstiden är över. Istället fortsätter inlägg att dyka in under dygnets alla timmar, när man är ledig, umgås med familjen eller hade planerat att sova. Likaså sker många gånger opinionsbildning och interaktion via privata konton, inte minst som ett led i att vi numera ofta ses som personliga varumärken och förlängda representanter för våra arbetsgivare.

Den lärdomen bör användas för det omvända. Det är av allra högsta vikt att personer som är utsatta för hat- eller hotdrev inte gång efter annan, dygnet runt, tvingas se och återuppleva den storm av åsikter som riskerar skölja över dem. En av de mest framgångsrika strategierna vi brukar rekommendera är därför att "outsourca" sin inbox eller sina flöden till vänner, kollegor eller någon annan som kan ta på sig uppdraget att gallra i

informationen, som en ideell kommunikations- eller säkerhetsavdelning. Genom att låta någon annan vara "first line support" för ens digitala kanaler tar man själv makten över hur man väljer att låta dreven påverka en. Den mänskliga proxy som man har utsett kan under den ofta begränsade tid som drev och hatstormar pågår exempelvis få i uppdrag att vidarebefordra mail av seriös karaktär till en mer privat inbox, att kategorisera och systematisera hot, eller att dokumentera sådant som bör anmälas till plattformarna själva eller direkt till polisen. Att slippa ta del av allt sådant som skrivs om en gör verkligen underverk för många personers inre välbefinnande, och gör det också lättare att fokusera på annat.

Stödgrupper

Den verkliga utsattheten många opinionsbildare och aktivister känner idag är känslan av ensamhet och att stå själv när det blåser hårt och kallt. Det är inte en underlig känsla, då engagemang idag ofta är en fråga för den ensamma individen, "tyckaren" eller politiska influencern. Det är sällan organisationer som får uppmärksamhet när det gäller samhällsrelaterade initiativ utan det är idag istället allt oftare politiska och sociala influencers, även om vissa förstås marknadsför sig med partilogotyp eller mer heltäckande åsiktspaket. Om utsattheten beror på en upplevd ensamhet finns mycket att lära av de stödgrupper som var så vanliga inom sociala rörelser långt innan internet kom till. Genom att omge sig av en trygg nära krets, en handfull personer var fullt tillräckligt, kunde man få hjälp med praktisk och emotionell avlastning – och dessutom kunna veta att någon alltid fanns där för en. Tanken var att man genom en trygg och stabil social grund, där personer som åtnjöt ens tillit var grunden, också kunde samla kraft för vidare engagemang. Man visste då också med all säkerhet var det fanns en ömsesidig tillit som

var viktig för stöd – men också för gränsdragning. Stödgruppen kom under senare delen av det förra seklet att utgöra grunden för många aktivisters samhällsengagemang.

Detsamma gäller med all tydlighet i digitala sammanhang. När det väl bränner till och dreven, hoten eller de mer lågintensiva trakasserier är ett faktum är det för sent att se sig om efter stöd. Den typen av uppbackande funktion måste definieras innan den behövs, för att snabbt kunna aktiveras när behov uppstår. Vi brukar alltid uppmana de aktivister vi jobbar med att bilda en tydlig stödgrupp, där syftet är uttalat och förståelsen delad. Att ha en handfull personer omkring sig som man litar på och kan dela såväl med- som motgångar med är en viktig grund för det rättighetsbaserade och samhällsnyttiga engagemanget. Personer som ingår i en stödgrupp ska helst undvika att ha såväl känslomässiga som professionella beroenderelationer och det ska vara tydligt var funktionens ansvar börjar och slutar. Stödgruppen ska inte ställa krav utan ska istället vara ett förlåtande forum där man kan uttrycka känslor och söka stöd, för att få empatiskt och konkret stöd när så behövs.

Samtalet måste lyftas

Arbetet med "När samhället tystnar" och det stöd vi gett till beroende opinionsbildare och aktivister runt om i hela världen har gett oss insyn i hur nätbaserade drev, hot-, och hatkampanjer påverkar personer så till den milda grad att de många gånger övervägt att avsluta det engagemang de drivs av i sin vilja till samhällsförbättring. Det är oroväckande, inte minst för att det demokratiska samtalet, som utgör basen i detta engagemang, därmed riskerar att hotas i sin essens. Om rättighetsbaserade och rättighetsbärande opinionsbildare och aktivister inte upplever att de vågar ta plats på den plattform de känner att de

behöver för att driva sina viktiga frågor riskerar de också att tystna. Det är ett allvarligt och oroväckande problem.

Det är ledsamt att diskussionen om ett försvar av det demokratiska samtalet är aktuell även i ett öppet och fritt samhälle som Sverige. Vi borde veta bättre. Det ska förstås i skenet av den globala demokratiska tillbakagången som många bedömare ser som historisk och oroväckande. I mitt arbete har jag erfarenhet av verkligt, och långvarigt, slutna samhällen som inte tillåter avvikande åsikter som kan uppfattas som kritiska. Men med de auktoritära tendenserna som anas runt om i världen är detta inte längre något som enbart sker långt borta. De senaste åren har flera europeiska länder noterats som förespråkare för en mer auktoritärt dominerad samhällsströmning. Men man ska då minnas att den rörelse som då betraktats som oroväckande kryper allt närmare även hemma i trygga Sverige.

Den alltmer polariserade debatten med dess konfrontativa angreppssätt – parallellt med smutskastning av engagemang, aktivism och samhällsorganisering å ena sidan och osaklig kritik mot fria, oberoende medier å den andra – är exempel på det demokratiska samtalets negativa trender. Att säkerställa att rättighetsbaserade röster fortsatt kan verka och driva opinion borde därför vara högsta prioritet – för det krävs strategier för ett samhälle som inte tystnar.